

هو الحق

تاریخ لباس ۲

نام استاد: خانم هزار داستان

موضوع پژوهش: پوشاک سنتی بلوچستان

گرد آورنده: صحرا صادقی چهارده

دانشکده فنی حرفه ای دختران معین

می‌دانیم که سنت و فرهنگ هر منطقه و جامعه‌ای بر روی پوشش مردم منطقه اثر بسزایی دارند. هر یک از اقوام ایرانی دارای فرهنگ‌های اصیل و غنی هستند. که **لباس** آن‌ها نیز متأثر از همین فرهنگ‌هاست که هر کدام حکایت و داستان دیرینه دارند که بعضی از آن‌ها به دست فراموشی سپرده شدند اما در دنیای امروز با وجود اینکه به دنبال **مد روز** بودن هستیم، نباید اصالت فرهنگی پوشش و هنرمندی‌های گذشته را نادیده بگیریم. هنر سوزن‌دوزی یکی از اصیل‌ترین هنرهای کهن کشور می‌باشد، که با توجه به تنوع اقلیم و فرهنگ در نواحی مختلف این سرزمین، این هنر از شمال تا جنوب طی دوره‌های گذشته تا کنون رواج داشته است.

هر کدام از سوزن‌دوزی‌های نواحی مختلف ایران معروف یک قوم و فرهنگ می‌باشند. که از نظر استفاده در الیاف و روش‌های دوخت، پارچه‌ی مورد استفاده و ابزار کاملاً باهم متفاوت هستند. آنچه که مورد توجه می‌باشد این است که بیشتر تکنیک‌های سوزن‌دوزی‌ها بسیار مشابه بلوچ‌دوزی است، شاید بتوان سوزن‌دوزی بلوچ را مادر سوزن‌دوزی‌های ایرانی معرفی کرد.

در جنوب شرق ایران سوزن دوزی‌هایی با عنوان بلوچ دوزی، سیاه دوزی و خامه دوزی کاربرد فراوانی در طراحی و تزئین لباس سنتی اقوام در این منطقه دارند،

به همین خاطر می‌خواهیم کمی از حکایت هنر همچنان جذاب سوزن دوزی بلوچ برای شما بگوییم.

تاریخچه لباس مردم بلوچستان

لباس مردم بلوچستان فقط یک پوشش نیست، بلکه پشتوانه‌ای از فرهنگ یکی از اصیل‌ترین اقوام ایرانی را به همراه دارد. مردم بلوچ جز معدود اقوام ایرانی هستند که به پوشش محلی خودشان پایبندند و معتقدند که مکمل شخصیت نشان بارز هویتی از آنهاست. لباس بلوچ، برگرفته از طرح‌های اصیل ایرانی است. طرح‌هایی که درهم می‌آمیزند و حس شاعرانه‌ای به آنها می‌دهند. حکایت لباس زنان بلوچ به تار و پود زندگی، فرهنگ و اجتماع آنها گره خورده است. زنان طبق رسومات قدیمی در مراسم مهم و اعیاد علاقه دارند که لباس‌های سنتی خودشان را بپوشند، علاقه‌ای که طی سال‌های طولانی سبب حفظ جایگاه لباس سنتی بلوچ و سوزن دوزی شده است.

i>

سوزن دوزی بلوچ هنر ظریف و پر سابقه‌ای است، که هیچ کس دقیقاً نمی‌داند از چه زمانی در ایران رواج یافته است و در کتاب‌های تاریخی کم‌تر از آن گفته است. در خصوص قدمت و معرفی هنر سوزن دوزی زنان بلوچ می‌توان به این بسنده کرد که در آثار کشف شده، روی سفال‌های مربوط به هزاره پنجم و ششم قبل از میلاد اشکالی هندسی مشابه نقوش دست زنان بلوچ دیده می‌شود و همچنین به اعتقاد برخی پژوهشگران و بر اساس شواهد موجود نقوش سوزن دوزی بلوچ قرابت و نزدیکی خاصی با نقوش سنگ نگاره‌های پیش از تاریخ دارد که همین قدمت **سوزن دوزی** باعث شده بر جذابیت و اعتبار این هنرافزوده شود. می‌توان گفت کار بلوچ دوزی که همان گل ابریشم دوخته بر پارچه‌هاست و در دوره‌ای با صنعت تولید ابریشم رابطه داشته است، با نهایت زیبایی و با ابریشمی که با رنگ‌های طبیعی رنگ کرده‌اند و رنگش ثابت است و هیچ وقت از بین نمی‌رود، صدها نقوش هندسی را نخ‌دوزی می‌کنند. این نقوش خیال‌انگیز از دل قبایل سرخ‌پوستان آمریکای شمالی تا سرزمین بلوچستان برای جهانیان به نمایش گذاشته می‌شود.

خاستگاه نقوش بلوچستان

نقوش در سوزن‌دوزی‌های هر منطقه الهام گرفته از طبیعت پیرامون و واقعیت‌های محیط اطراف هنرمند است، عمدتاً انعکاسی از تخیلات، آرزوها و اسطوره‌های حماسی هنرمند و آداب و رسوم او می‌باشد، که هر یک از این عقاید سمبل و نمادی از تصورات هنرمندان پیشین است.

نقوش در سوزن‌دوزی‌های بلوچ

نقوش در سوزن‌دوزی بلوچ منحصرآ هندسی بوده که از ترکیب خطوط و سطح پدید می‌آید و به چند دسته، نقوش گیاهی، نقوش کیهانی، نقوش حیوانی و حاشیه‌ای تقسیم می‌گردند.

اشکال هندسی

خطها از ابتدایی ترین روش برای انتقال مفاهیم، بیانگر افکار و احساسات بین اقوام بشری بوده است که در سوزن دوزی از خطوط برای انتقال پیام خود به خوبی بهره گرفته‌اند. خطوط راست بیانگر اتحاد و پیوستگی می‌باشد، خطوط زیگزاگ تجسمی از آب جاری بوده. همچنین سوزن دوزی‌های آمریکای شمالی و مکزیک با این مفهوم بسیار دیده می‌شوند.

نقوش حیوانی در سوزن دوزی

هنرمندان بلوچ کمتر از نقوش حیوانی به صورت شکل کامل استفاده می‌کنند. بیشتر به صورت تخیلی و انتزاعی این نقوش را در سوزن‌دوزی‌های خود به کار می‌برند. از نقوش حیوانی به کارگرفته شده در بلوچ‌دوزی می‌توان از نقش‌های پنجه پلنگ سمبل قدرت، طاووس را نشان جاودانگی و زیبایی، زندگی درباری، مقام و شهرت دانست، کرمک (کرم کوچک) سمبل آرامش و نظم، بال کبوتر نماد عشق، بشارت و اوج پرواز است.

WCONCEPT

فصلنامه تخصصی بوم‌شناسی

بوم‌شناسی

مؤسسه پژوهش‌های فرهنگی

شماره ۱۳

نقوش کیهانی

بیشتر نقوش کیهانی در سوزن‌دوزی‌ها را ستارگان تشکیل می‌دهند، که نشان‌گر درخشندگی، نیک اقبالی، تلالو هستند. ماه و خورشید هم جز نقوش بلوچ‌دوزی در طرح‌های نقشه‌ای هستند. همه‌ی این نقوش برخاسته از زندگی روزانه بشر، پدیده‌های آسمانی، تشریفات مذهبی و تاریخ قبایل می‌باشد که معمولا این نقوش تک رنگ است.

نقوش و تکنیک در سوزن‌دوزی‌های مناطق مختلف بلوچستان

پریواردوزی

دوخت و نقوش متنوع پریوار عمدتا در ایرانشهر و نواحی اطراف بسیار کاربرد دارد. بیشتر نقوش در پریواردوزی هندسی هستند، که پایه آن یک لوزی کوچک بوده و به صورت حصیری دوخته می‌شود. و از این نوع بیش‌تر در دامن‌ها به کار گرفته می‌شود. پریواردوزی و آیینه دوزی از سری دوخت‌های رایج در پاکستان و هند نیز می‌باشد.

Baloch_women_embroidery

خامه دوزی

خامه دوزی که با نخ ابریشم نتابیده با استفاده از تکنیک شمارش تارها بر روی پارچه‌های کرپ نازک و تترن، نقوش هندسی دوخته می‌شود و معمولا از یک رنگ در دوخت آن استفاده می‌شود. این دوخت در منطقه سیستان رایج است.

نقش پرکار

نقش و دوخت پرکار در اطراف خاش، زاهدان و میرجاوه بسیار مرسوم است. نقوش کاملاً هندسی در دوخت پرکار، که با کوک‌های ریز به شکل زاویه‌های ۹۰ درجه پر می‌شوند، شکل می‌گیرند. که به دوخت توپردوزی معروف است.

نقوش چاپی

اخیرا برای راحتی، سرعت و سهولت در سوزن‌دوزی نقش‌های مورد نظر را بر روی پارچه با استفاده از مهرهای چوبی چاپ می‌شوند و سپس نقوش سوزن‌دوزی می‌شوند. این تکنیک دوخت در چابهار و قصرقند بیشتر رایج است. رنگ‌های نقوش سوزن‌دوزی در این مناطق بسیار روشن‌تر و شادتر است.

رنگ‌های کاربردی در سوزن‌دوزی بلوچ

نمونه‌هایی از رنگ‌های طبیعی که در رنگ‌رزی نخ‌های سوزن‌دوزی به کار می‌رود را در این‌جا می‌آوریم. قهوه‌ای که در زبان بلوچی به آن (سهر) می‌گویند از پوست گردو و تیتک نوعی سنگ منگزی گرفته می‌شد. رنگ قرمز که در زبان بلوچی به آن (زرد) گفته می‌شود از پوست انار تهیه می‌شود. سبز که به (شونز) در زبان بلوچی معروف است از نیل به همراه جاس شیر و دندانته تهیه می‌شود. سورمه‌ای یا آبی که به زبان بلوچ نیل گفته می‌شود و از برگ گیاه ایندیگو به دست می‌آید.

پوشش اقوام بلوچ

پوشش مردم بلوچ با آن که بر اثر گذر زمان شاهد تغییراتی ظاهری بوده اما هیچگاه این تغییرات بنیادی و ریشه‌ای نبوده است، چرا که این تغییر و تحول‌ها نتوانسته در اصل فرم لباس بلوچ یا نقوش سوزن‌دوزی خلعی ایجاد کند، بلکه این تغییر همیشه برای جذابیت و زیبایی این البسه حاصل شده و اگر غیر از این تغییری صورت گرفته یا با فرهنگ و باورهای مردم بلوچ در تضاد بوده و همخوانی نداشته، بصورت مقطعی انجام گرفته و دوام و ماندگاری چندانی بدنبال نداشته است. لباس بلوچ‌ها هم مردانه و هم زنانه دارد. لباس مردان بلوچ شامل مواردی است که در زیر به آن‌ها اشاره می‌شود.

>

- پاک: عمامه ای گرد که بر سر می‌بندند.
- مسر: دستمال سر، شبیه عمامه می‌بندند.
- کلاه سوپی: عرقچین است و در مسجد و عبادت بر سر می‌گذارند
- چکن‌دوز: کلاه دست‌دوزی شده اعیانی
- جامگ: پیراهن مردانه‌ای است گشاد و جادار
- لنگ: پارچه‌ای است که به دور گردن می‌آویزند
- گنج پراک: زیر پیراهن
- پاجامک: شلوار گشاد و چین‌دار بلوچی است
- سرین‌بند: کمربندی است پارچه‌ای برای شلوار
- شال: کت پشمی که زمستان می‌پوشند
- سواس و پوزا: کفشی است که با برگ خرماي وحشی می‌بافند
- دوبنده: پافزاری است که با پوست گاو می‌سازند
- کوش: کفش چرمی

• کرو: جوراب پشمی برای زمستان

لباس زنان بلوچستان

زنان بلوچ اما لباس‌هایی با تنوع رنگی بالا می‌پوشند. که این همه سلیقه در انتخاب رنگ‌های شاد و زیبا حکایت از حس هنردوستی و زیبایی‌شناسی این قوم دارد.

آن‌ها هم همراه با «جامگ» و «پاحامگ» مردانه که برای پوشش ظرافت و سلیقه زنان تغییراتی داشته‌اند، «تکو» (چارقد) و سریگ (روسری) که بزرگ‌تر از چارقد هست به سر می‌کند. کفش و جوراب زنان نیز همان نام‌ها را دارد. زنان اهل زیورآلات نیز هستند (گوشواره)، پولک، پولوه، کیگ، پور (سینه ریز)، کید، سربند و مزبری؛ زیورآلاتی است که می‌توانید به همراه زنان بلوچ مشاهده کنید.

جیب نماد عجیب لباس زنان بلوچ

یکی از نکات قابل تامل در پوشش زنان بلوچ جیب لباس آنهاست. به گونه‌ای که جیب بزرگ البسه زنان بلوچ که به اعتقاد آنها فقط منحصر به پوشش محلی بلوچ و سنبل این البسه است. به عنوان نمادی برای شجاعت و دلوری زنان بلوچ می‌باشد. تاجایی که اگر زنی مرتکب سهو یا خطایی شد او را بی‌پندول یا بی‌جیب خطاب می‌نمایند چرا که کاربرد این لفظ به زن نشانه ضعف زن و بی‌غیرتی در فرهنگ بلوچ بشمار می‌رود. این موضوع را می‌توان به نداشتن سبیل برای مردان و یا ریش گرو گذاشتن مقایسه کرد چرا که در واقع جیب زنان بلوچ نیز همچین حکمی دارد. شاید از دید یک فرد غیربلوچ یا افرادی که آشنایی با این لباس ندارند، همه این لباس‌ها یک شکل و یکسان دیده شوند و تفاوتی با هم نداشته باشند. اما در واقعیت اینگونه نیست و فرم و ساختار لباس و شلوار نشان‌دهنده خیلی از چیزها است. به عنوان نمونه نوع پوشش و نوع دوخت اهالی شهرهای مختلف بلوچستان به گونه‌ای است که با دیدن لباس و شلوار، می‌توان پی برد که آن فرد متعلق به کدام شهر، منطقه یا طایفه بلوچ است.

هنرمندان سوزن دوز ایرانی را بشناسید

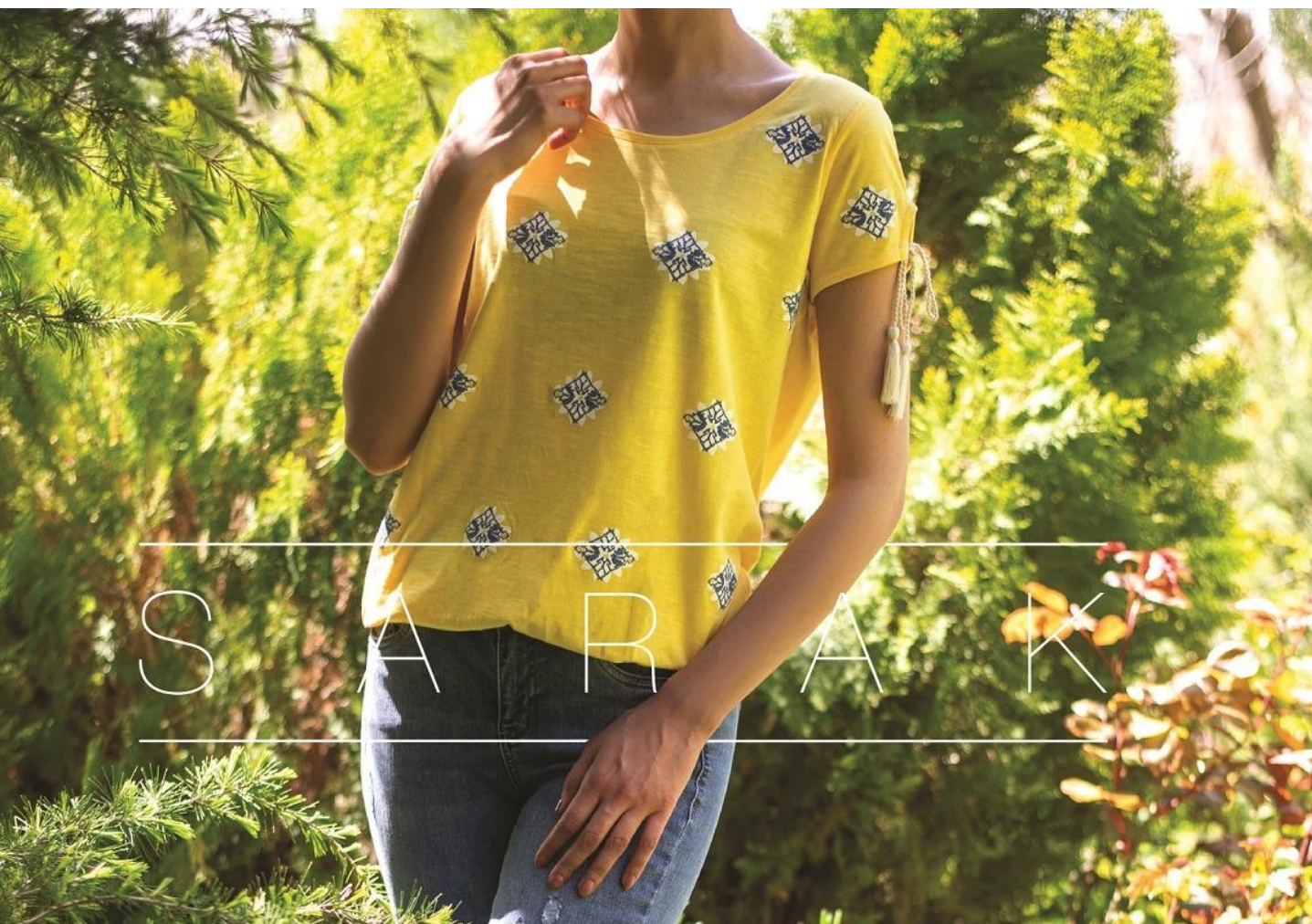
تاکنون آثار فاخر هنر دست زنان بلوچ بارها در داخل و خارج از کشور در نمایشگاه‌های مختلف در معرض نمایش و فروش گذاشته شده که با استقبال چشمگیر علاقه‌مندان به صنعت مد و لباس ایرانی مواجه شده.

از جمله این آثار می‌توان به آثار اساتید برجسته هنر سوزن‌دوزی ایران مرحوم «مهتاب نوروزی»، «زرخاتون عظیمی» دارنده مهر اصالت جهانی از یونسکو و «شهناز خلیلی ایرندگان» و «ماه منیر جها نبانی» که به سفارش فرح و اشرف پهلوی لباس‌های بسیاری را دوخته‌اند، اشاره کرد.

هنر سوزن‌دوزی مهتاب نوروزی زبانزده همگان بوده است. کارهای ایشان بارها به فرانسه رفته و در مزون‌های مختلف به عنوان لباس‌های فاخر مورد استفاده قرار گرفته است. او در جوانی به‌خاطر ظرافت بی‌مانندی که در کار سوزن‌دوزی داشت، انتخاب شد تا بر لباس‌های فرح دیبا نقش بزند، که اکنون در مجموعه سعدآباد به نمایش گذاشته شده‌اند.

در طراحی‌های چند دهه گذشته آقای کیوان خسروی با ابداع نقوش سه بعدی، در طرح‌های بلوچ از روش توپردوزی روی کار بیشتر استفاده شده است. لباس آبی فرح پهلوی با تکنیک پرکار دو بار رودوزی شده تا دوخت حجیم و فرم سه بعدی داشته باشد. او تحولی با استفاده از رنگ‌های غیر سنتی و چشم‌نواز، همچنین معماری و چینش نقوش با اندازه‌های مختلف و ایجاد تغییر کاربرد آن صرفاً از لباس سنتی زنان بلوچ به لباس‌های مدرن، کراوات، ژپله، کیف و کفش و ... ایجاد کرد. این هنرمند به همراه ماه‌منیر جهانیانی مجموعه‌ای از لباس هوت کوتور الهام گرفته از صنایع دستی ایران را برای آخرین ملکه ایران اجرا کردند.

فاخر

دوزی

در اینجا می‌توان به هنر سوزن‌دوزی به کار رفته در اکسسوری‌های یک هنرمند جوان به نام مریم مقیسه، صاحب برند میم اشاره کرد.

در آخر، شکی نیست که هر یک از انواع نقوش تاریخچه‌ای دیرینه، نام و محتوای سنتی و قبیله‌ای دارند، از قبیله‌ای به قبیله دیگر متفاوت بوده است. درباره نقوش و ترکیب کلی سوزن‌دوزی‌های بلوچ و سایر ملل به یک مورد مشترک می‌رسیم که همه اقوام با ساده‌ترین اشکال سعی در رساندن پیام و ارتباط با هم‌نوع و برجای گذاشتن آثاری از خود

بودند.
ارتباطی که ردپایی از هویت و تحولات فرهنگی و تاریخی اقوام و ملل مختلف دارد.